

A DÉLSZLÁV HÁBORÚ ELFELEDETT FRONTJA: A MUSZLIM-HORVÁT KONFLIKTUS OKAI

The Forgotten Front of the Yugoslavian War: The Causes of the Muslim-Croat Conflict

Versics Richárd¹

Absztrakt: Jelen tanulmány a harminc éve kirobbant délszláv háború egy elfeledett konfliktusának a hátterét vizsgálja meg. A közvélemény számára a szerbek és a horvátok közti ellentét ismert. Ennek oka talán az lehet, hogy túlságosan a szerbek általi hadműveletekre, cselekvésekre koncentrál a témát kutatók többsége. Céлом az, hogy felhívjam a figyelmet arra, hogy a délszláv háborúnak nem mellékepeződja volt a boszniai muszlimok és a horvátok közt lévő háború. Elsődleges célkitűzésem, hogy az említett etnikumok közötti konfliktus hátterét bemutassam, a konfliktus előzményeit ismertessem.

Kulcsszavak: délszláv háború, muszlim-horvát háború, Bosznia-Hercegovina, diplomácia

Abstract: The present study examines the background of a forgotten conflict in the Yugoslavian war that erupted thirty years ago. The opposition between Serbs and Croats is known to the public. Perhaps the reason for this may be that the majority of researchers on the topic focus too much on military operations and actions by Serbs. My aim is to draw attention to the fact that the war between Bosnian Muslims and Croats was not a side episode of the Yugoslavian war. My primary goal is to present the background of the conflict between the mentioned ethnic groups, to describe the antecedents of the conflict.

¹ Versics Richárd, BGéSZC Szily Kálmán Technikum és Kollégium, okleveles történelem - földrajz szakos tanár. E-mail cím: richard.versics@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3064-5964>
A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10080939>

Keywords: Yugoslavian war, Muslim-Croat war, Bosnia and Herzegovina, diplomacy

BEVEZETÉS

A harminc éve kirobbant délszláv háború és Jugoszlávia felbomlása kapcsán több tényezőt szükséges figyelembe venni. Nem lehet egy tényezőn keresztül értelmezni a felbomlási folyamatokat. *Devan Jović* nyolc darab koncepciót vázolt fel, amely alapján értelmezhetjük Jugoszlávia szétesését:

- a gazdasági helyzet romlása;
- múltbéli etnikai viszályok;
- az ebből fakadó nacionalizmus problémája – amely 1921 óta jelen van –;
- kulturális, vallási különbségek a délszláv népek között;
- a bipoláris világ megszűnése;
- olyan meghatározó emberek jelenléte az egyes köztársaságok politikájában, mint Milošević, Tuđman és Izetbegović;
- az állam premodern jellege;
- és a strukturális-intézményi permutáció.

A muszlim-horvát háború okaihoz a fent említettek közül leginkább az etnikai, vallási, kulturális különbségek, valamint az egyik legfontosabb tényező, a köztársaságok vezető politikai elitjének nacionalizmusa járult hozzá. A tanulmányban ezen tényezőket röviden ismertetem, tehát a múltbéli kapcsolatokat, a kulturális különbséget a két etnikum között, illetve vázolom a boszniai muszlimok sajátos etnicitásának fejlődését.

A boszniai muszlimok és a horvátok közötti konfliktust illetően egy szakirodalom született (*Charles R. Shrader: The Muslim-Croat Civil War in Central Bosnia*), amely konkrétan a háborúra, tehát a közép-boszniai eseményekre koncentrál. A szerző a közvéleménnyel ellentétben nem a horvátokat teszi felelőssé a háború kirobbantásáért, és egyértelműen kijelenti, hogy a muszlim hadsereg lépett fel elsőként, és ők indították meg az offenzívájukat.

A tanulmányban arra keresem a választ, hogy miképpen alakult a kapcsolat a boszniai muszlimok és a horvátok között Jugoszlávia felbomlása kapcsán, illetve mi vezetett ahhoz, hogy a két etnikum között háborúra került sor. A kutatásom kiindulási pontján, azaz *Charles Shrader* munkásságán kívül, több szakirodalom és forrás segítségével vázolom azt, hogy milyen

okok vezettek a kezdetben szövetségben lévő horvátok és a muszlimok közötti konfliktus kibontakozásához. A hazai szakirodalmak sorából kiemelendő *Sokcevićs Dénes: Horvátország a 7. századtól napjainkig című* műve, amely négy pontban foglalja össze a muszlim-horvát konfliktus okait. A szerző alapvetően *Sbrader* munkásságát veszi alapul, tehát ő is a boszniai muszlimokat teszi felelőssé a háború kirobbantásáért. Fontos kiemelni a Nemzetközi Törvényszék (angol elnevezéssel: *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, rövidítve: ICTY) keretében tett tanúvallomásokot, továbbá a lezajlott bírósági tárgyalások során keletkezett dokumentumok, jegyzőkönyveket. Egyrészt az ICTY dokumentumai segítséget nyújtanak a horvát-muszlim konfliktus rekonstruálásban és abban is, hogy 1993-ban a nyílt fegyveres harcokat melyik fél kezdeményezte. Köztük a leglényegesebbek horvát szempontból *Dario Kordić* és *Mario Čerkez: IT-95-14/2-A* peranyaga. Továbbá érdemes kiemelni *Tibomir Blaškić: IT-95-14-A* ügyiratát. A muszlim oldalról *Enver Hadžić Hasanović* és *Amir Kubura IT-01-47-T, Sefer Halilović IT-01-48-T* tárgyalása jelentettek forrásanyagot a rekonstruáláshoz.

I. A BOSZNIAI MUSZLIM NEMZETTUDAT FEJLŐDÉSE ÉS A HORVÁTOKKAL VALÓ EGYÜTTÉLÉS RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Etnogenezis szempontból, a „bosnyákok” – ahogyan a köznyelvben használjuk – szlávok, a VI-VII.században jelentek meg a területen a szerb és a horvát törzsekkel együtt.² A török hódítás bekövetkeztével a területen élő szlávok egyrésze áttért az iszlám hitre. A bosnyák kifejezést használták rájuk, de ez nem önálló etnikumot jelentett, hanem az ország nevére utaltak, ebben a formában a szerb és a horvát lakosságot is magába foglalta.³

A XIX. században a nacionalizmus hatására egyre jobban elkülönültek az addigi népcsoportok. Ennek jegyében a Bosznia-Hercegovina területen élő horvát és szerb lakosság elkezdte meghatározni a nemzeti identitását. A boszniai muszlimok az entnicitásukat kizárólag a vallásban és a kultúrában fejezték ki, tehát az oszmán múlt hoz ragaszkodtak és a többségük a modernizációt elutasította. Egyes vélemények szerint az

² FINE, 1994. 3-4.o.

³ BOTTLIK, 2016. 98.o.

egykori oszmán fennhatóság alatt lévő területen kialakult egyfajta keleti-islám kulturális örökség. A horvátok a török hódítás előtti Horvát Királyság területét állították a gondolkodás középpontjába, ami a Vrbas folyóig tartott.⁴

1878-ban az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában Kállay Béni, aki Bosznia-Hercegovina kormányzója lett, megpróbált egyfajta bosnyák nemzettudatot kialakítani. A megosztottság megszüntetésére irányuló terve az volt, hogy egységként kezeli a három etnikumot, ezért a bosnyák elnevezést használta, de ez a próbálkozás kudarcba fullad.⁵ A horvát nacionalizmus időszakában, a Jogok Pártja, amelyet az 1860-as években alapítottak, ideológiáját meghatározta a Nagy-Horvátország gondolata, amelynek részét képezte Bosznia-Hercegovina is. Érvelésük szerint a boszniai muszlimok a horvát nemzet részét képezik.⁶

Bosznia-Hercegovina esetében fontos megemlíteni, hogy két földrajzi területről áll össze. Az 1990-as évek elején fogalmazódott meg a hercegovinai identitás az ott élő horvátoknál. A Hercegovina név az oszmán fennhatóság korában jött létre.⁷ Az 1460-as években az új közigazgatási egységet az egykori nemesi családokról nevezték el, így jött létre a boszniai vilajeten belül a *Hersek* szandzsák, ami annyit jelentett, hogy a *Herzog* földje.⁸ A XIX. század kezdetén a vallási közösségek fellázadtak a térségben, aminek következménye, hogy az oszmán oldalon harcoló hercegovinai bég jutalmul *pashalukat* kap, és a hercegovinai ferences szerzetesek elszakadnak *Bosna Argentina* területről.⁹ A Horvátok később ezt használták, még ha tévesen is, hogy a *pashaluk* vitték tovább a középkori tradíciókat. Erre építettek egy magyarázatot és ezzel bizonyították a történelmi jogot Hercegovinára.

Bosznia-Hercegovina az 1918-ban létrejött Szerb-Horvát-Szlovén királyság része lett, amely 1929-től Jugoszlávia nevet vette fel, de ebben az időszakban az állam centralizáltsága és a szerb dominancia jellemezte és nem ismerték el a boszniai muszlimokat önálló etnikumként. A második

⁴ RESS, 2004. 259.o.

⁵ DÁN, 2000. 240-241.o.

⁶ BELLAMY, 2004. 44-45.o.

⁷ A 15.században az oszmán hódítások következtében *Stjepan Vukčić Kosača* szakított a bosnyák királlyal és kinyilvánította Hum függetlenségét és 1449-ben felvette a Szent Száva herceg nevet. Ezután a földjeit Hercegovinának nevezték, amit a később a törökök is átvettek. Lásd: FINE, 1994. 11-12.o.

⁸ ANČIĆ, 2015. 43-44.o.

⁹ Uo. 60-61.o.

világháború ideje alatt, 1941. április 10-én létrejött náci bábállamban, a Független Horvát Állam része lett Bosznia-Hercegovina, itt kereste a kiutat a boszniai muszlim elit autonómia reményében. A horvátok úgy gondolkodtak a boszniai muszlimokról, mint akikben benne van a horvát nemzettudat, mindig is benne volt és az oszmán uralom után ez már világosan látszik újra. Az autonómiát nem biztosították Bosznia-Hercegovina részére, sőt az ország vezetői között kevés muszlim kapott pozíciót, jellemzően katolikus horvátok foglalták el ezeket.¹⁰ A második világháború után a kommunisták megszilárdították a hatalmukat és államosították a muszlim egyházi vagyont és az addigi hagyományos politikai struktúráját is felszámolták. Második Jugoszlávia fog hozzájárulni a boszniai muszlimok nemzeti önrendelkezéséhez.

II. BOSZNIA-HERCEGOVINA: ÚTON A FÜGGETLENSÉG FELÉ ÉS A HORVÁT-MUSZLIM KAPCSOLAT VISZONTAGSÁGAI 1990-1992 KÖZÖTT

Bosznia-Hercegovina etnikai heterogenitása miatt mindegyik etnikum a saját érdekeit képviselte. Érdekes ezt időben is áttekinteni. 1948-ban népszámlálást tartottak a szövetségi államban, amelynek összlakossága 15,78 millió volt, amelyből a szerbek 41,5%-ot, a horvátok 24%-ot, a szlovének 9%-ot, a muszlimok és macedónok 5,1%-ot, az albánok 4,8%-ot, a magyarok 3,2%-ot, a montenegróiak 2,7%-ot tettek ki.¹¹

Részletesebben vizsgálva a köztársaságot, Bosznia-Hercegovinát, azt látjuk, hogy muszlimokat függetlenül attól, hogy Bosznia-Hercegovinát köztársasági szintre emelték, délszlávoknak tekintették. A fent említett adatok tükrében, 1945 után egészen 1961-ig nem volt olyan kategória, hogy „bosnyák”, ahogy az később sem lesz. 1963-as alkotmánymódosítás, aminek következtében a föderatív államneve Jugoszláviai Szocialista Szövetségi Köztársaság lett, Bosznia-Hercegovinát tekintve olyan változást hozott, hogy az itt élő muszlimokat egyenrangú szintre emelte a horvátokhoz és a szerbekhez. 1971-ben megjelent az úgynevezett muszlimán kategória – délszláv anyanyelvű muszlimok –,¹² ezzel elismerték külön nemzetként is a

¹⁰ BANAC, 1994. 134.o.

¹¹ JUHÁSZ, 2010. 111.o.

¹² BOTTLIK, 2016. 105-106.o.

boszniai muszlimokat, tehát végleg megtörtént az elkülönülésük a szerbektől és a horvátoktól.

Az 1991-es népszámlálás szerint Bosznia-Hercegovinának 4 377 033 lakosa volt. A muszlimánok a lakosság 43,5 %-át tették ki, ami számokban kifejezve 1 902 956 fő. A szerbek voltak a második legnagyobb arányú etnikum, amely nem sokkal maradt el a muszlimánoktól, számszerűen 1 366 104 fő, ez pedig az összlakosság 31,2%-át tette ki. A horvátok lakosság 760 852 főt tett ki, ez százalékban 17,4% jelentett. Jugoszlávnak 242 682 fő vallotta magát, és 104 439 fő nem tudta magát besorolni. A térbeli helyzetüket tekintve Bosznia középső részén a boszniai muszlimok voltak többségben, valamint *Bihác* területén domináltak. A közép-boszniai területén jelentős horvát lakosság is élt, amely később lényeges szempont lesz a kirobbant muszlim-horvát konfliktus idején. A szerbek Bosznia északi részén, valamint Kelet-Hercegovinában éltek jelentős számban. A horvát etnikum továbbá Nyugat-Hercegovinában voltak túlnyomó többségben, 1991-ben. A fővárosban, Szarajevóban nagyon jól érzékelhető volt az országban kialakult etnikai heterogenitás.¹³

Elsőként a muszlimok alapítottak pártot 1990 májusában, a Demokratikus Akciópártot, amelynek vezetője *Alija Izetbegović* lett. A boszniai muszlimok egyik etnicitásának sarokköve a vallás volt és ez megjelent az pártjukban is. Ez támadási felületet adott a keresztény oldalnak, holott a gondolkodás középpontjában nem a fundamentalizmus állt. Kezdetben a Demokratikus Akciópárt az összes Jugoszláviában élő muszlimot szerette volna képviselni. A muszlim politikai elit között is volt törésvonal, még ha ez nem is volt annyira jelentős. Nem sokkal a választások előtt, *Adil Zilfikarpašić* saját pártot alapított, amely már szekuláris alapon gondolkodott, ez volt a Boszniai Muszlim Szervezet.¹⁴

A szerb etnikum létrehozta a Szerb Demokrata Pártot, amelyet az egykori Szarajevóban praktizáló pszichiáter *Radovan Karadžić* vezetett. A horvátok 1990 augusztusában alapították meg a Horvát Demokrata Közösség boszniai szervezetét Szarajevóban.¹⁵

A fentiek értelmében 1990 végén választásokat tartottak a köztársaságban, ahol a boszniai muszlim pártok 99 képviselőt, a szerbek 72, a horvátok pedig 49 képviselőt delegált a 240 fős közgyűlésbe, a

¹³ BOTTLIK, 2016. 105-108.o.

¹⁴ CAN, 2011. 287-288.o.

¹⁵ SILBER, LITTLE, 1996. 283.o.

fennmaradó pedig jugoszláv volt. A választás alapvetően tükrözte az etnikai megoszlást.¹⁶ A pártok megegyeztek abban, hogy koalícióval fogják kormányozni a köztársaságot. Így történt az, hogy *Izetbegović* az elnöki pozíciót foglalhatta el, a szerb nemzetiségű *Momčilo Krajišnik* a parlament elnöke lett, illetve a horvát oldalról *Jure Pelić* lett a miniszterelnök.¹⁷

A horvát-muszlim kapcsolatok megértésében fontos szempont, hogy *Franjo Tuđman* miképpen vélekedett Bosznia-Hercegovináról. Személye azért fontos a kapcsolatokat tekintve, mert a köztársaságban működő boszniai Horvát Demokrata Közösség politikáját Zágráb határozta meg. A gondolkodásmódjuk nem volt különösebben más, mint a szerbeknek, tehát a politikai elit nacionalizmusa tetten érhető volt Bosznia-Hercegovina kapcsán is. *Izetbegović* 1990-ben még pozitívan nyilatkozott *Tuđman* személyéről, mert bár elismerte, hogy nacionalista a horvát vezető, de ez esetben ezt nem negatív értelemben tette.¹⁸

Franjo Tuđman 1991-ben találkozott *Karadžević*-ben¹⁹ *Slobodan Milošević*-el, ahol arról tárgyaltak, miként lehetne felosztani a köztársaságot. *Tuđman* maga sem gondolta, hogy Bosznia-Hercegovina, mint állam tartós lenne, mert szerinte annak történeti fejlődése során mindig egy egységet alkotott Horvátországgal.²⁰ A szerb és a horvát vezető találkozója további kérdéseket vet fel: Nagy-Horvátország, esetleg Nagy-Szerbia feltámasztásának gondolatának végét jelentette? Mindenesetre az biztos, hogy *Tuđman* mindenki horvát miniszterelnöke szeretetett volna lenni. Sok esetben éri vád, hogy valójában arra törekedett, hogy a nagy-horvát egységet létrehozza. *James J. Sadkovich* szerint viszont rosszul értelmezik *Tuđman* kijelentéseit, rossz narratívát jelenítenek meg személyében, mert állítása szerint mást jelentett az 1990-es években ez a gondolat, mint korábban.²¹ *Jure Kristo* tanulmányában kijelenti, hogy a horvát államfő mindig két lehetőséget támogatott Bosznia-Hercegovinával kapcsolatosan. Ezek közül az egyik a konföderáció, a másik az a belső megosztottság.²²

¹⁶ CAN, 2011. 290.o.

¹⁷ SILBER, LITTLE, 1996. 287.o.

¹⁸ GIBBS, 2009. 116.o.

¹⁹ Sokcevíts Dénes azon az állásponton van, hogy ez a titkos megegyezés nem történt meg a két elnök között, mert ellentmondásos az utóélete, illetve a résztvevő felek is tagadták a megállapodást. Lásd: SOKCEVITS, 2011. 695-697.o.

²⁰ BELLAMY, 2004. 72.o.

²¹ SADKOVICH, 2006. 237-238.o.

²² KRISTO, 2010. 40.o.

A három vezető – *Tuđman*, *Milosevic* és *Izetbegović* – találkozása után *Tuđman* úgy gondolta, hogy Bosznia-Hercegovina felosztása lehet a kulcs ahhoz, hogy ne robbanjon ki háború a köztársaságban. Ezzel nem mindenki értett egyet, voltak olyan gondolatok, hogy a boszniai és a hercegovinai horvátok szétválasztása súlyos hiba, ezért arra kell törekedni, hogy az egység megmaradjon, mégpedig oly módon, hogy támogatni kell a független Bosznia-Hercegovinát. Ekkor *Tuđman* hajthatatlanul azt gondolta, hogy nem lehet egy egységes országról beszélni, mert a szerbek nem fogják elfogadni, ráadásul a muszlimok sem tesznek mindent meg ahhoz, hogy ez életképes legyen. Mindezt arra alapozta, hogy a boszniai muszlimok mindent megtesznek azért, hogy Jugoszlávia fennmaradjon, és elővette legfőbb érvét, hogy Bosznia-Hercegovina egy jugoszláv „kreálmány”, amely azért jött létre, hogy a szerb és horvát ellentétet enyhítse.²³

A horvát nacionalizmus koncepciójának volt egy érdekes színfoltja az 1990-as évek elején. A horvátok a szerbekhez hasonló módon jártak el, akik ragaszkodtak Koszovóhoz, amelyet elláttak a szerb nacionalizmust erősítő, narratívával. Olyan koncepciót építettek fel, amely arról szólt, hogy Horvátország a kereszténység védőbástyája Európa keleti felén, amely szenvedésekkel volt tele, hogy megvédje a nyugati értékeket az iszlám hódításoktól. *David Bruce MacDonald* értelmezése szerint *Tuđman* a koncepciót felkarolva azt akarta elérni, hogy a nyugati világ elfogadja Horvátországot részeként. Kijelentései között szerepeltek olyan állítások, amelyek Balkánhoz való viszonyát 1918 és 1990 között egy kitérőnek tekintette, amit nem akart újra megismételni. A függetlenség elismerése megváltoztatja Horvátország helyzetét, azzal, hogy kilép ebből az – megfogalmazása szerint – elmaradott balkáni besorolásból. A horvátok *Medjugorje* mítoszáat²⁴ hasonló logikával építették fel, mint a szerbek Koszovó esetében, tehát szimbolikus jelentést tulajdonítottak az adott földrajzi egységnek. A horvátok viszont a szerbekkel ellentétben *Medjugorje* mítoszáat a béke és a katolikus vallás iránti büszkeség szimbólumává tették.²⁵

A délszláv háború kitörése merőben megváltoztatta a kapcsolatokat. A muszlim vezetés látva a Szlovéniában, valamint a Horvátországban végbemenő folyamatokat, szintén lehetőséget látott abban, hogy az ország

²³ KRISTO, 2010. 45-46. o.

²⁴ *Medjugorje* egy város, amely Hercegovinában található. 1981-ben egy csoport arról számolt be, hogy megjelent számukra a Szűzanya. Ezután a helyszín katolikus zárandoklat célpontja lett.

²⁵ MACDONALD, 2002. 116-120. o.

függetlenedjen. 1991-ben a fennálló koalíció szakadásnak indult. A muszlimok a horvátok segítségével megszavazták a függetlenséget október 15-én, viszont ebben a szavazásban a szerbek nem vettek részt. A nemzetközi közvélemény ekkor még nem fogadta el az ország függetlenedését arra hivatkozva, hogy erről nem tartottak népszavazást. 1992 márciusában megtörtént a népszavazás, amelyen a szerbek megint csak nem vettek részt, ezért csak az ország 64%-a szavazott a függetlenségre.²⁶ A népszavazás előtt a szerbek létrehozták a Bosznia-Hercegovinai Szerb Népköztársaságot január 9-én. A muszlim-horvát politikai szövetség viszont arra enged következtetni, hogy a függetlenséghez vezető utat a szerbek nélkül kell majd megtenniük, ez pedig szembe ment a boszniai alkotmánnyal. Ugyanakkor érthető a reakció, mert nem akartak egy szerb vezetésű jugoszláv szövetség része lenni.²⁷

Az Európai Közösség 1992 februárjában egy tervet készített elő. Ez volt az úgynevezett Cutileiro-terv, amely Bosznia-Hercegovinát az etnikai szempontok, valamint a három nemzet önrendelkezése figyelembevételével hét kantonra osztotta volna fel. Kezdetben támogatták is szerbek, horvátok és a muszlimok, végül még is kudarc lett a tervezet. A kezdeti motiváció muszlim részről egyértelműen az volt, hogy a karnyújtásnyira lévő függetlenség reményében elfogadják. A horvátok - mivel a zágrábi politikát követték -, az akkori helyzetben kénytelenek voltak áldásukat adni, a szerbek pedig a muszlimokra hárították a tervezet megvalósítását.²⁸ Március 3-án Bosznia-Hercegovina végül kikiáltotta a függetlenséget, amit az Európai Közösség és az Amerikai Egyesült Államok április elején ismert el.

A függetlenség kikiáltása következtében kirobbanó fegyveres harcok nyomán elérkezett az idő a horvátok számára, és 1992. július 3-án létrejött a Herceg-Boszniai Horvát Közösség *Mate Boban* vezetésével. A horvát politika iránya ekkor az volt, hogy lehetőleg Bosznia-Hercegovina fennmaradjon, de egyfajta ütköző államként tekintettek az országra, amely Horvátország és Szerbia között jött létre, illetve azt remélték, hogy a szerbek elleni küzdelemben egy szövetségesre lelhetnek a boszniai muszlimok részéről. A katonai beavatkozás lehetőségét a nagyhorvát nacionalizmus hívei szorgalmazták. Egy katonai beavatkozás nagy hiba lett volna, mert ezzel Horvátország nemzetközi megítélését ásták volna alá.²⁹ Annak a kérdése

²⁶ JUHÁSZ, 2007. 173-174.o.

²⁷ GIBBS, 2009. 119.o.

²⁸ JUHÁSZ ET AL., 2003. 83-84.o.

²⁹ JUHÁSZ, 2007. 178.o.

érdekes lesz a következőkben, hogy a Horvátország hadserege a muszlim-horvát konfliktus idején ténylegesen beavatkozott-e a harcokba.

Izetbegović és *Tudman* 1992. június 16-án katonai szövetséget kötöttek. Logikusnak lehet ezt a lépést vélni, de *Izetbegović*nek nehezebbre esett ezt megtenni. A félelme az volt, hogy a szövetség miatt felmerülhet az ország Horvátországba való tagozódása, illetve felbátoríthatja a szerbeket a további harcra. Ugyanakkor horvát részről is voltak aggályok, amikor *Sefer Halilović* tábornokot nevezték ki a boszniai kormányerő hadserege élére, tudniillik ő a Jugoszláv Néphadsereg egykori tisztje, aki részt vett a Horvátország elleni támadásban, és ezt nehezményezte a horvát fél.³⁰

1992 novemberében *Gojko Šušak* – Horvátország védelmi minisztere – azzal támadta a muszlimokat – kifejezetten az államfőt –, hogy egy fundamentalista országot akarnak létrehozni, de a vádak ellenére nem volt szélsőséges *Izetbegović*. A boszniai horvát származású *Sloboda Praljak*, aki 2017-ben a tárgyalása során az ítélethozatal után mérget ivott, amibe belehalt, még 2009-ben az ICTY tárgyalásán a Fiala Muszlimok³¹ által írt broszúrákra hivatkozva azt állította, hogy a muszlimok arra törekedtek, hogy létrejöjjön egy iszlám állam és ezt dzsiháddal formájában akartak véghez vinni.³² A bíróság feltárta *Izetbegović* írásaiban felbukkanó *sahidok*at, akikről azt állapították meg, hogy ők a dzsiháddal mártírjai. *Sulejman Thicic* a törvényszéken azt mondta, hogy nem így kell értelmezni a kifejezést, érvelése szerint nem feltétlenül háborúban kell ahhoz elhunyniuk, hogy szent harcosokká váljanak a *sahidok*. Mindenki ide tartozhat, aki Isten útján veszteti életét. Kiemeli azt is, hogy *Izetbegović* soha nem szólított fel iszlám tömegeket az erőszakra vagy dzsihádra, az ő világlátása az volt, hogy a muszlimoknak alkalmazkodni kell a megváltozott viszonyokhoz, társadalmi és tudományos téren is.³³

A horvát és a muszlim kapcsolatokat nézve az alapvető probléma az, hogy a délszláv háború elején milyen szerepet töltött be Bosznia-Hercegovina. *Davor Marijan* horvát történész szerint a muszlim-horvát konfliktus nem 1992-ben kezdődött. Állítása szerint, – és ez a kapcsolatokra

³⁰ CAN, 2011. 312.o.

³¹ Fiala Muszlim Mozgalom 1939-ben alapították Szarajevóban. A nemzeti identitás válságára való reflektálás céljából jött létre, amely alternatívát próbált mutatni a fasizmus és a kommunizmus ideológiáival szemben. Több időszakban is működtek, akiknek később tagjuk lett *Alja Izetbegović* is. Lásd: OMERIKA, 2011. 11.o.

³² IT-04-74-T. 2009. 40303-40305. o.

³³ IT-03-67-T. 2008. 12640.o.

is hatással lesz –, amikor Szerbia megindította a támadást Horvátország ellen, ezzel egy időben Bosznia-Hercegovina is belépett a háborúba. A Jugoszláv Néphadsereg boszniai területekről támadott, ennek értelmében a köztársaság is bűnös a horvátok elleni támadásban. A fő kérdés munkájában, hogy agresszornak tekinthető-e Bosznia-Hercegovina. A szerző véleménye szerint igen, mivel alkotmányos nemzetnek tekinthetők a boszniai muszlimok, akik segítették a jugoszláv erők támadásait.³⁴

Izetbegović politikája az volt, hogy a köztársaságot megóvja, így részéről az, hogy ez jugoszláv – szerb – segítséggel történik, az voltaképpen taktikai húzás volt, legalábbis kezdetben. 1991-et írunk, ekkor még nem volt önálló hadserege Bosznia-Hercegovinának. A háború kirobbanásakor *Izetbegović* kijelentette, hogy ez nem a mi háborúnk, és megtagadta az újoncok besorozását. Ez inkább volt egy párnyilatkozat – legalábbis *Davor Marijjan* szerint –, mivel az Demokratikus Akciópárt adta ki, tehát csak a muszlim vezetésű párt határolódott el. A helyzetet bonyolítja, hogy a szerb-horvát konfliktus ideje alatt mindkettő hadseregben szolgáltak muszlimok.³⁵ A horvát propaganda ténylegesen támadta Bosznia-Hercegovinát azzal, hogy részt vettek a hazájuk elleni háborúban, és a Területvédelmi Egységek parancsnokát is megvádolták amiért segédkezett a jugoszláv hadsereg *Vukovar* elleni ostromában.³⁶ 1991 szeptemberében közel 100.000 fős, a Jugoszláv Néphadsereg kötelekébe tartozó katona volt jelen Bosznia-Hercegovina területén. Az első támadás a horvátok ellen Hercegovinában – ezen a területen homogén horvát lakosság él –, annak is délkeleti részén lévő *Ravno* faluban volt.³⁷

III. A HORVÁT VÉDELMI TANÁCS LÉTREHOZÁSA

A Horvát Védelmi Tanács (rövidítve: HVO) 1992. áprilisában alakult meg. Nem ez volt az első próbálkozás a horvátok részéről, hanem már 1991 végén egy paramilitáris szervezetet is létrehoztak Bosznia-Hercegovinában, Horvát Védelmi Erők (rövidítve: HOS) néven, amelyet a Horvát Jogpárt kezdeményezett. A szélsőjobboldali párt által létrehozott szervezetet joggal tekintették fasiszta jellegűnek, mert a fekete egyenruhájuk miatt a független

³⁴ MARIJAN, 2004. 254-255.o.

³⁵ Uo, 254.o.

³⁶ SILBER, LITTLE, 1996. 397.o.

³⁷ SADKOVICH, 2006. 235.o.

horvát náci bábállam szellemi örököseit vélték bennük felfedezni.³⁸ Ez a szervezet kitüntetett feladata közé tartozott Bosznia-Hercegovina megóvása és függetlenségének biztosítása. A paramilitáris egységben szolgáltak boszniai muszlimok és horvátok is.³⁹ Földrajzi szempontból nem egész Bosznia-Hercegovina területén, hanem Dél-Boszniában voltak aktívak, itt volt a központjuk is, *Ljubuški*-ben. A szerbek elleni harcok során támogatták a Bosznia-Hercegovina Köztársaságának Hadseregét és a Horvát Védelmi Tanács csapatait. A HOS aktívan részt vett a háborúban, gyakran túlkapasok jellemezték alakulataikat a boszniai szerbek ellen. Fogolytáborokat is hoztak létre *Mostar* és *Čapljina* városában.⁴⁰ A Horvát Védelmi Tanács riválisként tekintett a szervezetre, és 1992-ben annyira megromlott a viszonyuk, hogy a katonai rendőrsége egy *mostari* ellenőrzőpontra megölte a HOS vezetőjét, ezzel a paramilitáris alakulat feloszlott, és egyik része a boszniai horvátok fegyveres alakulatához, míg másik része a muszlim hadsereghez csatlakozott.⁴¹

A Horvát Védelmi Tanács központja *Mostar* városa lett, a szervezet parancsnoki pozícióját a Horvátország hadseregének ezredese *Milivoj Petković* töltötte be. *Charles Shrader* idézi *Mate Boban* szavait, aki úgy érvelt az előbb említett erők létrehozása mellett, hogy a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság törvényei kimondják, hogy a lakosság megvédheti önmagát abban az esetben, ha erre a kormánya képtelen.⁴² A boszniai horvát hadsereg is a régi Terület Védelmi Egységek rendszerét vette alapul Bosznia-Hercegovinában, valamint a horvát hadsereg felépítését követték. A HVO 4 Operatív Zónára (rövidítve: OZ) osztotta a területet, az 1 OZ: Északkelet Hercegovina, 2 OZ: Északnyugat-Hercegovina, 3 OZ: Közép-Bosznia és a 4 OZ: *Posavina*.⁴³

Arra vonatkozóan, hogy mennyi embere lehetett a boszniai horvát hadseregnek nincs megbízható forrás. A háború elején körülbelül 15 000-20 000 katona állhatott rendelkezésre,⁴⁴ de maximum 30 000 ember volt bevetésre készen 1992-ben. Összehasonlítva a boszniai szerbekkel, 90 000 fő reguláris erőt, továbbá 20 000 emberről felkatonai egységeket tudtak

³⁸ THOMAS, MIKULAN, 2006. 21.o.

³⁹ MARIJAN, 2004. 269.o.

⁴⁰ SHRADER, 2003. 46-47.o.

⁴¹ THOMAS, MIKULAN, 2006. 21.o.

⁴² SHRADER, 2003. 25.o.

⁴³ THOMAS, MIKULAN, 2006. 18.o.

⁴⁴ BALKAN BATTLEGROUND, 2002. 134.o.

felállítani. Bosznia-Hercegovina Köztársaságának Hadseregének létszáma 1992 végére 260 000 főre volt tehető, ami elsősre nagy számnak tűnik, de közel sem volt hatékony és szervezett haderő.⁴⁵ Összeségében a boszniai horvát hadsereg létszámát tekintve töredéke volt a muszlim hadseregnek, de szervezettségét és felszereltségét illetően jobb volt.

IV. A BOSZNIAI HADSEREG LÉTREHOZÁSA

A boszniai hadsereg létrehozásának feltételeit a Jugoszláv Néphadsereg, valamint a Második Jugoszlávia védelmi rendszere határozta meg. A jugoszláv hadsereg összetétel szempontjából többnemzetiségű volt. A lakossághoz mérten kellett volna a tisztiállományt is betölteni, ám ez nem így volt, a tisztikar jelentős részét szerb nemzetiségű töltötte be. A hadsereg ideológiája a Jugoszláviához való ragaszkodás, ez az államalakulat egyik sarokköve volt. 1974-ben merőben átalakították a védelmi struktúrát. A csehszlovák invázió után, többek között Tito félelmei miatt, létrehoztak egy kétszintű katonai védelmi koncepciót, tehát a jugoszláv haderő mellett, megteremtették a Területvédelmi Egységeket. A kettő közötti különbség abban rejlett, hogy a Jugoszláv Néphadsereg megmaradt reguláris hadseregnek, amit továbbra is Belgrád irányított, míg a Területvédelmi Egységek feladata az volt, hogy háború esetén partizánháborút vívjon az országot megtámadó ellenséggel. Ezen egységek a köztársaságoknak voltak alárendelve, létszámát tekintve nagyobb volt, mint a reguláris hadsereg, de a fegyverzetét tekintve hiányosabb. Ezek az alakulatok fokozatosan váltak a köztársaságok félkatonai szervezeteivé. Belgrád érzékelte a változásokat, ennek nyomán lefoglalta a szlovén, a horvát és a boszniai Területvédelmi Egységekhez tartozó fegyverzetet.⁴⁶

1988-ban az átszervezések annyiban érintették Bosznia-Hercegovinát, hogy közvetlenül az első katonai körzetbe került, így Belgrád alá rendelték. A későbbi koalíciós kormányzás alatt nem az Demokratikus Akciópárt, hanem a szerb vezetésű Szerb Demokrata Párt irányította a hadsereget. A boszniai muszlimok végül arra kényszerültek 1991-ben, hogy egy független hadsereget hozzanak létre. Ennek szellemében jött lére a Hazafias Liga, amelyet egykor a jugoszláv hadseregben szolgáló tiszt, *Sefer Halilović* vezetett, s ez fontos alapját fogja képezni a később létrejövő

⁴⁵ SHRADER, 2003. 22.o.

⁴⁶ BALKAN BATTLEFIELDS, 2002. 48.o.

kormányerőnek. A szervezet feladata a boszniai muszlimok védelmezése és felkészítése a szerbek elleni küzdelemre. Szarajevó környékén egy regionális parancsnokságot is létrehoztak.⁴⁷

1991 áprilisában továbbra is a koalíció szellemében történtek szervezések, így jött létre a Bosznia-Hercegovina Köztársaság Területvédelmi Egységei, amelynek parancsnoka a boszniai muszlim *Hasan Efendić*, a vezérkarifőnök a horvát *Stjepan Šiber* és az ő helyettese a szerb *Jovan Đinjak* ezredes lett. A boszniai szerbek nem kíváncsoltak a Bosznia-Hercegovina Köztársaság Terület Védelmi Egységeihez csatlakozni, így kilenc Területvédelmi Egységből csak hét csatlakozott, további kettő boszniai szerb Banja Luka, valamint Dobojsz vizont elutasította.⁴⁸

1992 áprilisának első heteiben a boszniai horvátok létrehozták a saját erőiket majd májusban a boszniai szerbek létrehozták a Boszniai Szerb Hadsereget. A háborús fenyegetés közepette, Bosznia-Hercegovina hadserege, tehát a hivatalos kormányerő csak 1992. május 20-án utolsóként alakult meg.⁴⁹ A korábban említett Területvédelmi Egységek rendszerére épített a boszniai kormány, ezért a még meglévő egységek segítségével szervezte meg az ország védelmet és ezt a struktúrát azért is tartották fent, mert katonai és logisztikai támogatást nyújtott. A különböző hadtestek sorra fogják majd őket beépíteni, főleg miután a hadiállapot bekövetkezik. Ráadásul a Területvédelmi Egységekben lévő állomány is boszniai muszlimokra fog redukálódni, mert a szerbek és a horvátok többsége korábban elhagyta.⁵⁰ Az első egységek között szerepelt 13 dandár, 12 külön osztag, 1 Katonai Rendészet (rövidítve: MP) alakulat, 1 mérnök zászlóalj és egy, a mindenkori elnököt védelmező század.⁵¹

1992 augusztusában az Bosznia-Hercegovina Köztársaságának Hadseregének létszáma 170 ezer főre duzzadt.⁵² A hadsereg létszámát illetően 1992 elején a Belgrád 60 ezer emberre becsülte a Hazafias Liga tagjait, ami félelemre adott okot, mert ekkor is már viszonylag nagy számról beszélhetünk, de a szervezetséget illetően túlbecsülték a félkatonai egység képességét.⁵³ E hónapban a hadtestek újjászervezése is megtörtént, végül öt

⁴⁷ SHRADER, 2003. 35.o.

⁴⁸ THOMAS, MIKULAN, 2006. 4.o.

⁴⁹ Uo. 6.o.

⁵⁰ IT-01-47-T, 2006. 95.o.

⁵¹ SHRADER, 2003. 34.o.

⁵² Uo. 36.o.

⁵³ BALKAN BATTLEGORUNDS, 2002. 132.o.

hadtestet hoztak létre területi alapon: I. hadtestet Szarajevó, II. hadtestet Doboj és Tuzla, III. hadtestet Banja Luka és Zenica, IV. hadtestet Mostar és V. hadtestet Bihac központokkal.⁵⁴ Az év végén az boszniai hadsereg létrehozta az úgynevezett Operatív Csoportokat, ezek inkább ideiglenes szervezetek voltak, elsődleges feladatuk a hadműveletek lebonyolítása és a hadtestek csoportosítása.⁵⁵

Számos félkatonai szervezet is köthető Bosznia-Hercegovinához. Ezek közül egyet mindenképp ki kell emelni, mégpedig a *mujahideent*, akik olyan külföldi muszlim harcost jelentettek, akik a dzsihád nevében érkeztek külföldről, jellemzően Észak-Afrikából és a Közel-Keletről. Ugyanakkor voltak olyan helyi boszniai muszlimok is, akik csatlakoztak hozzájuk. A külföldről érkezett szélsőséges muszlimok viszonylag könnyen felismerhetők voltak, mert olyan jellegzetes jegyekkel rendelkeztek, amelyek megkülönböztették őket a helyiektől például a sötétebb bőrszín és zöld szín használata ruháikon. Ennek ellenére a Horvát Védelmi Tanács jelentéseiben meglehetősen szabadon értelmezték, több kontextusban is használták a *mujahideen* kifejezést, sokszor tévesen. Ezért az Nemzetközi Törvényszék arra a következtetésre jutott, hogy a fogalmat csak a külföldről érkezett harcosokra alkalmazza. A legtöbbjük az országba – legalábbis eleinte – humanitárius szervezeteken keresztül érkezett. A céljuk az volt, hogy a muszlim tanításokat és szokásokat helyi szinten is propagálják a Boszniában élő „testvéreik” számára. Ez később feszültséget okozott, mert a helyiek nem voltak hozzászokva a Korán által meghatározott szigorú életvitelhez, többek között ilyen volt például az alkoholfogyasztási tilalom, vagy az, hogy a nőknek el kellett fedniük a fejüket.⁵⁶

V. A MUSZLIM-HORVÁT KONFLIKTUS OKAI

Folyamatos feszültségek voltak a két etnikum között a függetlenedés óta. *Davor Marijan* egészen 1992 augusztusáig vezeti vissza az eseményeket. Ekkor történt az, hogy Szarajevó egyik negyedében, ahol zömmel horvátok éltek, a boszniai muszlim katonák bevonultak.⁵⁷ Ráadásul a korábban említett Terület Védelmi Egységek fegyverzetének megszerzésére irányuló törekvések elmélyítették a két fél közötti ellentéteket, mert a boszniai

⁵⁴ SHRADER, 2003. 35.o.

⁵⁵ Uo. 35.o.

⁵⁶ IT-01-47-T. 2006. 114-116. o.

⁵⁷ Uo. 276. o.

horvátok és a muszlimok is arra törekedtek, hogy minél több haditechnikát zsákmányoljon.

A közép-boszniai területeken is hasonló esemény zajlott le. *Busovača* önkormányzatában a horvátok olyan TO-erők felett vették át az irányítást, amelyben muszlim többség volt és követelték tőlük, hogy adják át a fegyvereket. Ennek a követelésnek nem tettek eleget, így le akarták azokat az embereket tartóztatni, akik megtagadták a fegyverátadást. A központi kormány az eseményre reagálva elítélte a horvátok tettét, illetve jelezte, hogy a város nem horvát kézen van. Végül olyan megállapodást kötöttek, hogy az egykori jugoszláv fegyverzetet elosztják egymás között.

Egy másik, szintén hasonló eset zajlott le *Novi Travnik* város közelében. Az itt lévő fegyvergyárat a Horvát Védelmi Tanács nem engedte átadni a muszlimoknak. Ezen létesítmények birtoklása kiemelt fontosságúvá vált mindkét hadsereg számára, ezért odáig fajultak az elfoglalási kísérletek, hogy 1992 nyarán a *slimenai* fegyvergyárban a jugoszláv erők aknákat telepítettek, és miközben a horvátok tárgyaltak az aknák semlegesítéséről, addig a muszlim erők felrobbantották azokat.⁵⁸

Szimbolikus pillanat volt 1992. október 29-án *Jajce* városának szerb elfoglalása, amit a muszlim-horvát védelmi erők védtek. Két hadsereg két parancsot teljesített, így az együttműködés teljes hiánya volt tapasztalható. A városból a civilek elmenekültek, és ez az egyik legnagyobb muszlim menekültáradatot eredményezte, akik többsége közép-boszniai területekre érkezett.⁵⁹ Voltak olyan területek, ahol a muszlim és a horvát csapatok együtt tudtak működni. A boszniai muszlim politikusok joggal érezhették a város elvesztésével, hogy területeik tovább csökkentek.

1992. október 18-án fegyveres összetűzésbe keveredett a két etnikum *Novi Travnik*ban.⁶⁰ Egy benzinkútnál csaptak össze a felek, mert a boszniai horvát erők nem engedték, hogy muszlim katonák üzemanyagot vételezzenek, holott ezt közösen használták. Az esemény után nem csak a városban, hanem az egész közép-boszniai területen mozgósítást rendeltek el

⁵⁸ SHRADER, 2003. 67. o.

⁵⁹ O'BALLANCE, 1995. 116-117.o.

⁶⁰ Ekkor ugyanis a sarajevói TV egy olyan eseményt mutat be, amely nem történt meg, ti. a képsorok szerint boszniai muszlim katonákat végeztek ki hidegvérrel a boszniai horvát katonák egy faluban. Az igazság annyiban igaz, hogy valóban megtörtént a gyilkosság, csak éppen horvát katonákat öltek meg szerbek. *Marijan* szerint ez provokáció volt a muszlimok részéről. Lásd: MARIJAN, 2004. 277.o.

a felek.⁶¹ *Dario Kordić* a bíróságon azt mondta, hogy *Novi Travnik*-ben a muszlimok kezdték meg a fegyveres harcot és a városban nem történt semmiféle bűncselekmény horvátok részről. Ennek ellentmondanak a tanúk vallomásai, amelyekből az derül ki, hogy a horvátok támadta meg a településen lévő muszlim egységet, valamint muszlim házakat gyújtottak fel. Az épületek egy része legális katonai célpont volt, de a frontvonaltól, amely város közepén haladt át, távolabb is pusztultak el épületek.⁶² *Novi Travnik*-ben történtek következtében egy Horvát Védelmi Tanács állományába tartozó dandárparancsnokot, név szerint *Ivica Stojakot* megölték. *Charles Shrader* azt állítja, hogy a *mujahideen* okolható ezért a tettért, akik a 7. motorizált dandár tagjai voltak, és *Asim Koričić* „megrendelésére” ölhették meg.⁶³

A korábban már említett *mujahideen* szerepének értelmezése bonyolult. A III. hadtesthez tartozó 7. dandárral részt vettek közös akciókban, pedig egészen 1993 augusztusáig hivatalosan nem alakult meg a *mujahideen* saját egysége. Ezért aggályosak az 1993 tavaszán és kora nyarán az általuk elkövetett incidensek, mert senki nem vállalta a felelősséget, illetve nehéz meghatározni, hogy kiktől kapták a parancsokat. A 7. dandár központja *Zenica*-ban – ahol a leghevesebb harcok lesznek a muszlim-horvát konfliktus során – volt található, annak egyik külvárosi részén, *Bilimisteben*. Három zászlóaljból állt, az 1. zászlóalj központja *Travnik* településén, a 2. zászlóalj a fentebb említett városrész laktanyájában, míg a 3. zászlóalj *Kakanj*-ban volt. Hivatalosan 1992 decemberében hozták létre az említett dandárt. A tagjai kérvényezték, hogy muszlimnak nevezzék őket. A hivatalos megalakítás előtt, *Enver Hadžibasanović* 1992 novemberében már szorgalmazta a dandár megalakítását, és azt javasolta, hogy a parancsnoki posztot *Mahmut Karalić* töltsse be, és a már említett *Asim Koričić* legyen a vezérkar főnöke.⁶⁴

Ennek tükrében *Shrader* vádja helytelen, amiért a III. hadtest 7. dandár tagjait teszi felelőssé a dandárparancsnok kivégzése ügyében. Ettől függetlenül a későbbi 7. dandár tagjai elkövethették a gyilkosságot a horvát dandárparancsnok ellen, de ez még nem szervezett formában történt. A *mujahideenek* valóban követtek el bűncselekményeket a muszlim-horvát konfliktus alatt Közép-Boszniában, de *Shrader* túlságosan nagy hangsúllyal emeli ki a szerepüket.

⁶¹ SHRADER, 2003. 68.o.

⁶² IT-95-14/2-A. 2004. 101-102.o.

⁶³ SHRADER, 2003. 68.o.

⁶⁴ IT-01-47-T. 2006. 97-99.o.

A másik említésre méltó fontos esemény, amely növelte a feszültséget, az *Prozor* városában történt 1992. október 23-án. A településen lévő horvát csapatok kezdték meg a fegyveres összecsapást, aminek hatására nagy számú muszlim lakosnak kellett elmenekülnie otthonából.⁶⁵

Egy érvelés szerint a boszniai horvát hadseregnek egyszerűen nem volt indoka, hogy megtámadja a muszlimokat. Egyrészt *Alija Izetbegović* segédletével egy együttműködést írtak alá, amely következtében a boszniai horvát erők a központi kormány hadseregéhez csatlakoztak 1992 nyarán. Horvátország támogatta, és fenntartotta logisztikáját, amelyek segítségével fegyverek érkeztek a hadsereghez. A Szerb Demokrata Párt elutasított majdnem minden békejavaslatot, míg *Franjo Tuđman*, valamint *Boban* elfogadta a rendelkezéseket. Horvát részről olyan vádak érték *Izetbegović*öt, hogy a köréje gyűlt radikálisabb muszlimok befolyásolták döntéseit, akik nem voltak készek a kompromisszumokat elfogadni. Felmerül az is, hogy a boszniai muszlimok sok területet veszítettek a szerbekkel szemben, ezért a helyzetük stabilizálásának megőrzése miatt volt szükséges megtámadni, a „gyengén” felszerelt közép-boszniai horvát erőket. Maga a Horvát Védelmi Tanács is azért jött létre, hogy a Boszniában élő horvátokat megmentse, megvédje, mert a központi kormány erre nem volt képes. Ezen logikát követve, a boszniai horvát egységek inkább csak védelmi funkciót tudtak ellátni, így egy támadáshoz nem volt elegendő erejük. Vannak továbbá olyan elképzelések is, hogy a boszniai muszlim hadserege inkább hanyagolta a jobban felszerelt szerb csapatok elleni védekezést, és a közép-boszniai területre összpontosítottak, ahol az egyenrangú horvátokkal állhattak szemben, ezzel az addigi megmaradt muszlim területeket tudták megvédeni.⁶⁶ Egy másik álláspont szerint 1992 októberében a boszniai horvátok offenzívára készültek délen a szerb erők ellen, a célpont *Podveležjeje* volt. Ennek fényében viszont nem lenne életszerű a művelet előtt megtámadni a muszlim erőket, és ezzel egy újabb frontot nyitni.⁶⁷

A muszlim nézőpontok egyhangúan a horvátokat okolják a háború kitöréséért. *Mehmet Can* nem is feltétlen a boszniai horvátokat teszi felelőssé, hanem a nyugati politikusokat. Véleménye szerint, a „polgárháború” kirobbanása két tényezőre vezethető vissza. Az egyik tényező az, hogy az ENSZ fenntartotta a fegyverembargót a független Bosznia-Hercegovinával szemben, a másik ok pedig, hogy a Vance-Owen terv (rövidítve: VOO)

⁶⁵ O'BALLANCE, 1995. 116.o.

⁶⁶ SADKOVICH, 2006. 217-219.o.

⁶⁷ MARIJAN, 2004. 278 o.

arra készítette a boszniai horvátokat és a muszlimokat, hogy a problémás közép-boszniai területekért versenyre keljenek. Véggözetkeztetése az, hogy ezzel a nyugat felbontotta a muszlim-horvát szövetséget, amely állítása szerint a szerbek egyetlen akadályja volt.⁶⁸ 1993. január 3-án mutatták be tervüket, amely 10 kantonra épülő egységes, közös kormányzattal létrejövő föderációt kezdeményezett. A javaslat értelmében három-három kanton a muszlim és a szerb fennhatóság alá került volna, további kettő a horvátokat illette volna meg. Továbbá egy vegyes kantont határoztak meg, valamint Szarajevót és szűkebb környékét külön kantonként kezelték volna, amely megmaradt volna multietnikusnak. A muszlim-horvát konfliktus szempontjából megemlítendő az, hogy a horvátok önkényesen elkezdtek a tervben megfogalmazott javaslatok végrehajtását fegyveresen. A központi kormány vezetése, pontosabban *Izetbegović* a tervet eleinte nem, később némi helyreigazítással, 1993 márciusában elfogadta. A boszniai szerbek elutasították – annak ellenére, hogy *Milošević* áldását adta volna a tervre –, mivel túlságosan is nagy területeket kellett volna elengedniük a boszniai szerbeknek. A tervvel az volt a gond, hogy területi szempontból heterogén volt Bosznia-Hercegovina. Abban az esetben működött volna, ha a felek lakosságcserét hajtanak végre. Az Egyesült Államok joggal kritizálta és ellenezte a tervet, mert ez lehetőséget teremtett arra vonatkozóan, hogy az addig szerbek által elkövetett bűncselekményeket elismerjék.⁶⁹

Van egy fontos tényező, amit meg kell vizsgálni, nevezetesen az, hogy a horvát hadsereg milyen szerepet vállalt a konfliktusban. *Mario Čerkez* a tárgyalása során elmondta, hogy a horvát hadsereg jelen volt Boszniában, de ez a boszniai kormány egyetértésével történt, és a muszlim-horvát konfliktusba nem avatkozott bele. Azt viszont nem tagadta, hogy a Horvát Védelmi Erőket logisztikai szempontból támogatta, továbbá a bíróság bizonyítékot talált, hogy pénzügyi és katonai segítséget is adtak. Érvként hozta fel, hogy a két ország nem lépett hivatalosan harcba, ezért nem tekinthető nemzetközi fegyveres konfliktusnak.⁷⁰ Ez pedig stratégiai szempontból fontosnak bizonyult, még ha azt nem is sikerült bizonyítani, hogy a horvát hadsereg katonái jelen voltak a közép-boszniai régióban.

Végezetül *Čerkez* azt állítja, hogy nem volt nemzetközi konfliktus, mivel Horvátország és Bosznia-Hercegovina szövetségesek, akik felvették a harcot a Jugoszláv Néphadsereg csapataival szemben, és egymásnak nem

⁶⁸ CAN, 2011. 313-318.o.

⁶⁹ JUHÁSZ, 2007. 99-102.o.

⁷⁰ IT-95-14/2-A 2004. 91.o.

üzentek hadat, ennek értelmében a muszlim civilek nem lehettek védett személyek. Hivatkozási alapja a IV. Genfi Egyezmény 4. cikkének 2. bekezdése.⁷¹ A bíróság nem adott igazat *Čerkez*nek, így tehát a muszlimok és a horvátok közötti konfliktus nemzetközi jellegű volt. A törvényszék arra alapozta állítását, hogy Horvátország felügyelte a Horvát Védelmi Tanács alakulatait, ebben az esetben a Boszniában élő muszlimok védett személyek voltak⁷² a Mostarért folytatott harc során, a horvát hadsereg mindkettő félt támogatta a szerbek elleni küzdelemben. Az addigi harcokat lezáró tűzszüneti megállapodás értelmében a horvát hadsereg alakulatait visszavonták, ezzel gyakorlatilag legitímáltak részvételüket a harcban.⁷³ *Davor Marijan* felhívja a figyelmet, hogy a boszniai muszlimok minden konfliktus mögött a Horvát Hadsereget látták, ami azért lehetett, mert a gyengébb felszereléssel bíró boszniai horvát hadsereggel nem bírt a muszlim haderő, ezért szükséges volt egy olyan tényezőt találni, ami elfedte a muszlim hadsereg hiányosságait.⁷⁴

A horvát-muszlim konfliktus megváltoztatott mindent Bosznia-Hercegovina kapcsán, abban a tekintetben, hogy eddig a szerb fél atrocitásai mellé egy újabb fejezet nyílt meg a délszláv háború során. Ez viszont már ténylegesen arra sarkallta a nemzetközi közvéleményt, hogy ideje beavatkozni.⁷⁵ Az is bizonyos, hogy az eddig áldozat szerepében lévő horvátok megítélését befolyásolta ez a kaotikus konfliktus, ahol ők voltak az agresszor szerepében.

KONKLÚZIÓ

A bizonyítékok tekintetében minden jel arra mutat, hogy a horvátok kezdték a konfliktust. Az első és legfontosabb magyarázat az, hogy a

⁷¹ IV. Genfi Egyezmény 4. cikkének 2. bekezdése: "Az Egyezményben nem részes állam állampolgárai nem részesülnek ennek védelmében. A semleges államnak a hadviselő állam területén tartózkodó állampolgárait és az együtt hadviselő állam állampolgárait nem kell védett személyeknek tekinteni mindaddig, amíg annak az államnak, amelynek állampolgárai, rendes diplomáciai képviselője van abban az országban, amelynek hatalmában vannak." Lásd: <https://docplayer.hu/420214-A-polgari-lakossag-haboru-idejen-valo-vedelmere-vonatkozoan-genfben-1949-augusztus-12-en-kelt-egyezmeny-iv-genfi-egyezmeny.html> (Letöltve 2021.09.30.)

⁷² IT-95-14/2-A, 2004. 97-98.o.

⁷³ O'BALLANCE, 1995. 120.o.

⁷⁴ MARIJAN, 2004. 278-279.o.

⁷⁵ GIBBS, 2009.152.o.

VOOP-ban foglaltak végrehajtása folyamatos hivatkozási alapul szolgált a horvátoknak, tehát ezzel legitimálták gyakorlatilag a háborút. A másik ok, hogy a Horvát Védelmi Tanács egységei képzetesebb és jobban felszerelt, a szerbek elleni harcban már részt vett hercegovinai horvátokból álló katonai alakulatokkal rendelkezett, szemben a nagy létszámú, de gyengébb eszközökkel és tapasztalatlanabb boszniai muszlim hadsereggel. Horvátország hadereje pedig ezen felül még logisztikai segítséget is nyújtott a Horvát Védelmi Tanácsnak. *Charles Shradler* azon állítása, hogy a boszniai muszlimok előre megtervezett offenzívát hajtottak végre a horvátok ellen, a jelenlegi bizonyítékok és források figyelembevételével nem állja meg a helyét. Munkájában megjelenik a délszláv háború során alkalmazott horvát politikai retorika is, tudniillik a muszlim fundamentalista elemek felnagyítása.

Az agresszív horvát politikát jelölöm meg harmadik okként, amely nagymértékben hozzájárult a háború kiobbantásához. *Franjo Tuđman* 1991-ben *Karadžorđevóban Slobodan Milošević* társaságában felosztotta Bosznia-Hercegovinát. A horvát államfő úgy tekintett Bosznia-Hercegovinára, mint egy mesterségesen létrehozott államra, amely nem lehet életképes hosszú távon. 1992 őszén már fegyveres összetűzésekre is sor került, amelyeket a későbbiekben súlyosbított az EK által létrehozott „béketerv”.

A boszniai horvát-muszlim konfliktus a délszláv háborúnak nem mellékepeződje volt, hanem szerves részét képezte és hatással volt a háború elhúzódására. A konfliktus kibontakozása és elmélyülése tekintetében egyaránt felelősség terheli a nyugati döntéshozókat, mert a VOOP egyértelműen hozzájárult a muszlim-horvát háború kiobbantásához. Összességében a két etnikum között olyan törésvonalakat hozott létre, amely hatással van a jelenlegi Bosznia-Hercegovina életére is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANIČIĆ, MLADEN (2015): Can Bosnia do Without Herzegovina?. *Croatian Studies Review*, 11. 43-44., 60-61.
- BALKAN BATTLEFIELDS, CIA (2002): *A Military History of the Yugoslav Conflict*, 1990-1995. Volume 1. CIA: Washington DC.
- BANAC, IVO (1994): Bosnian Muslims: From Religious Community to Socialist Nationhood and Postcommunist, 1918-1992. In Mark Pinson (szerk.). *The Muslim of Bosnia-Herzegovina* Mark Pinson. Harvard University.

- BELLAMY, J. ALEX (2004): *The formation of Croatian national identity: A centuries old dream?* Manchester: Manchester University Press.
- BOTTLIK, ZSOLT (2016): *Etnikai földrajzi kutatások a Kárpát-Balkán régióban.* Budapest: ELTE Természettudományi Kar.
- CAN, MEHMET (2011): *Dissolution of Yugoslavia and 1992-1995 Bosnian War.* Sarajevo: International University of Sarajevo.
- DÁN, KÁROLY: *Kállay Béni és a Magyar imperializmus. Egy bátortalan kísérlet maradványai.* *Aetas*, 15 (1-2). 240-241.
- O' BALLANCE, EDGAR (1995): *Civil War in Bosnia 1992-1994.* London, Palgrave Macmillan.
- GIBBS, N. DAVID (2009): *First Do No Harm: Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia.* Nashville: Vanderbilt University Press.
- IT-01-47-T (2006): Nemzetközi Törvényszék (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)). Enver Hadžihasanović és Amir Kubura ítélete. 95., 97-99., 114-116.
- Letöltés helye: https://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/tjug/en/hadjudg060315e.pdf (Letöltve: 2021.09.28)
- IT-03-67-T (2008): Nemzetközi Törvényszék (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)). Sulejman Tihić tanú meghallgatása a Vojislav Šešelj elleni tárgyaláson. 12640.
- Letöltés helye: <https://www.icty.org/x/cases/seselj/trans/en/081204ED.htm> (Letöltve: 2021.09.28)
- IT-04-74-T (2009): Nemzetközi Törvényszék (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)) Slobodan Praljak meghallgatása. 40303-40305.
- Letöltés helye: <https://www.icty.org/x/cases/prlic/trans/en/090519ED.htm> (Letöltve: 2021.09.28)
- IT-95-14/2-A (2004): Nemzetközi Törvényszék (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)). Dario Kordić és Mario Čerkez ítélete. 91. 97-98. 101-102.
- Letöltés helye: https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/en/ceraj041217e.pdf (Letöltve: 2021.09.28)
- JUHÁSZ J., MÁRKUSZ L., TÁLAS P., VALKI L. (2003): *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában.* Budapest.
- JUHÁSZ, JÓZSEF (2007): *A két ország határán.* Budapest: L'Harmattan kiadó.

- JUHÁSZ, JÓZSEF (2010): *Föderalizmus és nemzeti kérdés. Az etnoföderalizmus tapasztalatai Közép és Kelet-Európában*. Budapest: Gondolat kiadó.
- FINE, JOHN V. A. (1994): The Medieval and Ottoman Roots of Modern Bosnia Society. In Mark Pinson (szerk.). *The Muslim of Bosnia-Herzegovina* Mark Pinson. Harvard University.
- KRIŠTO, JURE (2010): Deconstructing the myth: Franjo Tuđman and Bosnia and Herzegovina. *Review of Croatian history*, 6 (1). 40-45.
- MACDONALD, DAVID BRUCE (2002): *Balkan Holocausts?: Serbian and Croatian Victim Centred Propaganda and the War in Yugoslavia*. Manchester: Manchester University Press.
- CALIC, MARIE-JANINE (2019): *A History Of Yugoslavia*. Purdue University: Purdue University Press.
- MARIJAN, DAVOR (2004): Expert Opinion: On the War Connections of Croatia and Bosnia and Herzegovina (1991-1995). *Journal of Contemporary History*, 36 (1.) 254-255., 269., 278-279.
- RESS, IMRE (2004): *Kapcsolatok és keresztutak: horvátok, szerbek, bosnyákok a nemzetállam vonzásában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- SADKOVICH, JAMES J. (2006): Franjo Tuđman and the Muslim-Croat war of 1993. *Review of Croatian History* 2 (1). 217-218., 235-238.
- SHRADER, CHARLES R. (2003): The Muslim-Croat Civil War in Central Bosnia. A Military History, 1992-1994. Texas: Texas A&M University Press.
- SILBER, LAURA, LITTLE, ALLAN (1996): Jugoszlávia halála. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- SOKCSEVITS DÉNES (2011): *Horvátország a 7.századtól napjainkig*. Budapest: Mundus Novus Könyvek.
- THOMAS, DR. NIGEL, MIKULAN, KRUNOSLAV (2006): *The Yugoslav Wars (2): Bosnia, Kosovo and Macedonia 1992-2001*. Oxford.
- OMERIKA, ARMINA (2011): *Bosnian Young Muslims 1939-1991*. ISIM newsletter 2. 11.